

KUML 1988
-89

KUML¹⁹⁸⁸₋₈₉

KUML¹⁹⁸⁸ -89

ÅRBOG FOR
JYSK ARKÆOLOGISK SELSKAB

With Summaries in English

Jysk Arkæologisk Selskab satte dette KUML
til minde om
JOHANNES BRØNDSTED
i hundredåret for hans fødsel
den 5. oktober 1890

I kommission hos Aarhus Universitetsforlag

Redaktion: Poul Kjærum

Redaktionsudvalg:

Jens Henrik Bech, Thisted

Steen Hvass, Vejle

Stig Jensen, Ribe

Erik Johansen, Aalborg

Erik Jørgensen, Haderslev

Hans Jørgen Madsen, Århus.

Omslag: Sporer fra ryttergrav i Gantrup

Udgivet med støtte af Statens humanistiske Forskningsråd

Omslag: Flemming Bau

Tilrettelæggelse: Elsebet Morville

Special-Trykkeriet Viborg a-s

Skrift: Baskerville 11/12

Papir: Stora G-print 120 g

Copyright 1990 by Jysk Arkæologisk Selskab

ISBN 87-7288-050-3

ISSN 0454 6245

Indhold/Contents

<i>Poul Kjerum</i> : Johannes Brøndsted – et 100 års minde	7
<i>Jørgen Jensen</i> : Arkæologien mellem videnskab og folkelighed	9
Archaeology between science and popularization	14
<i>Steen Hvass</i> : Asken Yggdrasil	15
Yggdrasil. The World Tree	20
<i>Peter Gathercole</i> : Gordon Childe efter 30 år. Forelæsning ved 40 års jubilæet for oprettelsen af Forhistorisk Arkæologisk Institut ved Aarhus Universitet	21
Gordon Childe after thirty years	27
<i>Gert Hougaard Rasmussen</i> : Okkergrave fra ældre stenalder på Djursland	31
Ochre graves from the Early Stone Age on Djursland	40
<i>Pia Bennike og Verner Alexandersen</i> : Fannerup-skelettet. Antropologiske studier	43
Anthropological studies of the Fannerup skeleton from the Early Stone Age	56
<i>Lone og Steen Hvass</i> : Et gravkammer fra enkeltgravskulturen	57
Grave chambers in the single-grave culture	75
<i>Orla Madsen</i> : Gantrup. En enkeltgravshøj med ringrøft og grav med dødehus	77
Gantrup. A mound from the single-grave culture with a circular trench and a grave with a mortuary house	95
<i>Orla Madsen</i> : Grønlund. En høj med kammergrav og andre grave fra bronzealderen	97
A mound with a chamber-grave and other graves from the Bronze Age at Grønlund	117
<i>Erik Jørgensen</i> : Højgård, Avnevig og Måde. Tre syd- og sønderjyske grave fra tiden omkring Kristi fødsel	119
Højgård, Avnevig and Måde. Three graves from Slesvig and Southern Jutland from the time around the birth of Christ	141
<i>Dorthe Kaldal Mikkelsen</i> : To ryttergrave fra ældre romersk jernalder – den ene med tilhørende bebyggelse	143
Two equestrian graves from the early Roman Iron Age – one with an associated settlement	195
<i>Henrik Jarl Hansen</i> : Dankirke. Jernalderboplads og rigdomscenter. Oversigt over udgravningerne 1965-70	201
Dankirke. Eisenzeitliche Siedlung und Handelszentrum. Übersicht über die Ausgrabungen von 1965-1970	241
<i>Steen Wulff Andersen</i> : Alsiske brandgrave fra den yngre jernalder	249
Cremation graves from the late Iron Age on Als	285
<i>Jens Jeppesen og Hans Jørgen Madsen</i> : Stormandsgård og kirke i Lisbjerg	289
A nobleman's farm and church in Lisbjerg	309
<i>Torben Egebjerg Hansen</i> : Værktøjsfundet fra Dejbjerg. En vikingetidshåndværkers redskaber	311
The implements found at Dejbjerg	323
<i>Nils M. Jensen og Jens Sørensen</i> : Nonnebakkeanlægget i Odense. En ny brik til udforskningen	325
A new clue towards solving the puzzle of the Nonnebakke construction in Odense	333
<i>Hans Krøngård Kvistensen</i> : Spor efter guldsmede fra vikingetiden i Viborg	335
Traces left by goldsmiths in Viking Age Viborg	346
<i>Anne Hedeager Krag</i> : Frankisk-Byzantinsk dragtindflydelse. Tre jyske gravfund fra det 10. årh. e.Kr.	347
Fränkisch-byzantinische Einfluss auf die Tracht des 10. Jhr. n. Chr. Durch Trachtfunde aus drei jütischen Gräbern	358
<i>Gad Rausing</i> : Fanns ren i Skotland under vikingatid?	359
On the question of Reindeer in Scotland in postglacial times	361
<i>Jysk Arkæologisk Selskab 1988 og 89</i>	365

Arkæologien mellem videnskab og folkelighed

Af Jørgen Jensen

I hundredåret for Johannes Brøndstedts fødsel er der grund til at erindre den indsats, han gjorde for at få anerkendt den forhistoriske arkæologi som en selvstændig akademisk disciplin. Det var i 1932, at det filosofiske fakultet ved Københavns Universitet vedtog regler for en magisterkonferens i forhistorisk arkæologi (1). Dermed skabtes for første gang muligheden for en uddannelse, der ledte frem til en videnskabelig eksamen i faget. Allerede i 1930 havde man bevilget et lektorat i nordisk arkæologi, som tildeltes Johannes Brøndsted. Faget kom i de følgende år ind i en rivende udvikling først og fremmest takket være Brøndsted, der ved årsskiftet 1932/33 blev chef for Nationalmuseets oldtidsafdeling. I 1941 var faget omsider så velkonsolideret, at der blev oprettet et professorat i nordisk arkæologi og europæisk forhistorie. »Til et Musæum for de nordiske Oldsager hører naturligvis en Professor i de nordiske Oldsager«, havde historikeren E. C. Werlauff sagt allerede i 1808 (2). Det tog dog 133 år før tanken blev realiseret. Men da det skete, var det naturligt, at det var Brøndsted, der blev tildelt denne første lærestol.

Når faget så sent blev repræsenteret ved Universitetet, hang det sammen med, at den forhistoriske arkæologi lige siden begyndelsen af 1800-tallet havde udviklet sig i et stadigt spændingsforhold mellem det folkelige og det akademiske. Ingen kan illustrere dette bedre end fagets grundlægger, museumsmanden Christian Jürgensen Thomsen (1788-1865) (3). I Danmark var det antikvariske arbejde blevet en statslig opgave med Oldsagskommissionens oprettelse i 1807. Af de mænd, som sad i kommissionen, havde flere en bred kontakt til akademiske kredse i Europa. Man stod bl.a. i forbindelse med forskere af antikken som P. O. Brøndsted og Georg Zöega og sikrede dermed, at frugtbar inspiration fra den dengang meget ekspansive klassiske arkæologi kanaliseredes fra udlandet til Danmark (4). Men etableringen af en national arkæologi krævede kræfter, som ingen af Oldsagskommissionens lærde mænd havde. Det var først, da den 28 årige grosserer C. J. Thomsen blev ansat som kommissionens sekretær i 1816, at der kom skred i udviklingen af en nordisk arkæologi. Thomsen havde ingen akademisk baggrund, han arbejdede i sin faders handelsfirma, men var tillige møntsamlere, kunstkender og dybt engageret i oprettelsen af et museumsvesen i København. Det blev hans livsopgave, men for at gennemføre

den fordredes, at han frigjorde den spirende arkæologiske forskning fra de kræfter, som dominerede universitetsverdenen i begyndelsen af 1800-tallet, dvs. fra den forskning som prioriterede de skriftlige kilder højere end studiet af oldtidsminderne og oldsagerne.

Thomsen var systematiker, en egenskab han bl.a. havde udviklet i forbindelse med sine mønstudier. Men han var også empiriker, dvs. at han i løbet af sin gerning som daglig leder af Oldsagskommissionens samlinger udviklede det egentlige studium af oldsagerne selv: »det er Synet, Kundskaben om Sagerne, ej af Bøger men af Sagerne selv«, der behøves, sagde han (5). Denne strenge empiriske holdning satte ham i et vist modsætningsforhold til de mere spekulative universitetsforskere, for hvem især sagalitteraturen var det primære udgangspunkt for studiet af oldtiden. Og netop denne sagalitteratur var for de nationalt orienterede universitetsprofessorer i 1820erne og 1830erne noget sakralt. Det kom da også til et brud: i 1832 opsigede Universitetet Oldsagskommissionens samlinger fra de lokaler, den hidtil havde disponeret over på Universitetsbiblioteket. Opsigelsen var underskrevet af ingen anden end digteren og professoren Adam Oehlenschläger (6), han som i sit digt om »Guldhornene« havde talt om »de sjældne faa / som vor gave forstaa ...«. Thomsen forstod gaven, men på sin egen måde. Han var netop i de år ved at udfærdige den forhistoriske arkæologis første videnskabelige paradigme: Treperiodesystemet, dvs. opdelingen af oldtiden i en sten-, en bronze- og en jernalder (7).

Faget var nu henvist til at skabe sin egen identitet, uafhængig af den akademiske verden. Men her forstod Thomsen klart, at muligheden for tilvejebringelse af et arkæologisk kildemateriale helt var afhængig af en bred folkelig kontakt. Uden den ingen samlinger og arkiver, netop det som er forudsætningen for en videnskabelig arkæologi. Thomsen kunne udnytte en af de tendenser, som var fremherskende i samtiden: For det liberale borgerskab i enevældens sidste år var det et krav, at såvel kunstneren som videnskabsmanden skulle være folkeoplyser. Tidens romantiske tænkning havde omdefineret begrebet »folk« fra at betyde underklasse til at betegne selve grundlaget for en nations kultur. Og Thomsen forstod, at museerne skulle indgå i den dannelsesproces, der var forudsætningen for et oplyst folkestyre, og siden 1819 havde han vist skarer af besøgende rundt i sine samlinger, noget som stort set var ukendt i datiden (8).

I 1840erne, kort før enevældens afskaffelse, var Thomsens store projekt ved at være afsluttet, et museum for Danmarks ældste historie var opbygget, og samlingerne på Christiansborg var opstillet i »god videnskabelig orden«, som han udtrykte det. I sit arbejde hermed havde han kunnet støtte sig ikke til akademiske kolleger men til en progressiv embedsstand, som gennem diverse fonde, Particulærkassen og Finansdeputationen støttede kunsten og videnskaben. De årtier, hvori det skete, er ikke uden grund blevet betegnet »guldalderen« i Danmark.

Det blev imidlertid en ny generation, der skulle forny kontakten mellem arkæologien og den akademiske verden, og her viste den unge J. J. A. Worsaae (1821-1885) sig som den rette mand. Hans bog »Danmarks Oldtid oplyst ved Oldsager og Gravhøje« (9), der udkom i 1843, placerede bl.a. den nordiske arkæologi i forhold til de frembrydende naturvidenskaber. Worsaae havde allerede tidligere vakt opmærksomhed i akademiske kredse, hvor man snart viste sin anerkendelse af ham ved i 1852 at indvælge ham i Videnskabernes Selskab (10). Understøttet af talrige forbindelser inden for aristokratiet og det nye embedsborgereskab arbejdede Worsaae nu på at sikre arkæologien en placering inden for universitetet. Det lykkedes i 1855, hvor han blev ansat som docent. Det var på et tidspunkt, hvor intet andet nordisk land havde en lærestol i forhistorisk arkæologi. I de følgende 11 år forelæste Worsaae ved Universitetet og fik i samme periode oprettet en eksamen inden for den nye magisterkonferens-ordning med hovedfag i Nordisk Oldtidskundskab. I 1866 tog han imidlertid sin afsked efter ministeriets tilskyndelse for at overtage ledelsen af Oldnordisk Museum efter C. J. Thomsen (11).

Der blev nu gjort et forsøg på at fastholde fagets tilknytning til Universitetet. Det var udgraveren af de store sønderjyske mosefund fra jernalderen, Conrad Engelhardt (1825-1881), der søgte om tilladelse til at holde arkæologiske forelæsninger. Men nu indvendte man fra meget traditionelt indstillede universitetskredse, at det var et spørgsmål, om de nordiske oldsager var et tilstrækkeligt grundlag for en lærestol. Ja, man spurgte, om faget i det hele taget burde være repræsenteret ved Universitetet. Modstandernes talsmænd var professorerne F. E. Schiern og J. N. Madvig. Sidstnævnte havde i sin tid som nationalliberal kultusminister i den første regering efter enevældens afskaffelse sagt, at enevælden havde skabt »erindringen om Danmarks berømmelse for liberal fremme af kunst og videnskab« (12). Den samme liberalisme var der åbenbart ikke råd til ved Universitetet i folkestyrets tidlige år. I hvert fald forhindrede man Engelhardts ansættelse, og dermed lagdes den forhistorisk arkæologiske videnskab over i Oldnordisk Museums regi i de følgende to generationer. Det var altså her, isoleret fra universitetet, at det såkaldt moderne gennembrud i arkæologien omkring 1870 blev gennemført (13).

Blandt tilhørerne til Worsaaes forelæsninger i de sidste to år af hans virketid ved Universitetet havde været den unge student Sophus Müller, (1846-1934). Han tog i 1871 embedseksamen i Store Philologicum på et tidspunkt, hvor der var en grøde og spænding i det danske samfund som aldrig før. I det år stod Georg Brandes for første gang på Universitetets talerstol, det var Pariserkommunens år, og i København foregår året efter slaget på Fælleden: Samfundet var under forvandling, og videnskaben var i opbrud.

Skønt selv konservativ af baggrund og natur var Sophus Müller dybt

påvirket af den nye tids idealer om en positivistisk, objektiv detailforskning. Og i løbet af forbløffende få år lykkedes det ham at give den arkæologiske videnskab en fuldstændig ny profil. Han kunne derfor selvbevidst i 1897 pege på, hvordan faget havde magtet at skabe »sin egen Litteratur, sine egne Institutioner, Museer, Selskaber og Møder« (4), kort sagt hele det videnskabelige apparatur, som havde fået sit navn, forhistorisk arkæologi, og sin nuværende form netop gennem hans egen indsats siden 1870'erne.

I sit livsløb fulgte Sophus Müller den samme bane som mange af den historiske videnskabs gennembrudsmænd: A. D. Jørgensen, Steenstrup, Troels Lund og først og fremmest Kristian Erslev. Men da dette slægtleds videnskabsmænd i slutningen af det 19. århundrede skulle gøre deres forskningsindsats op i storværket »Danmarks Riges Historie« syntes man i radikale historiker-kredse helt af have overset det nybrud, der var sket inden for studiet af oldtidshistorien (15). Afsnittet om de ældste tider blev overladt til en historiker, der netop ikke tog hensyn til arkæologiens landvindinger. Sophus Müller blev overset og fremlagde i stedet sine resultater i sin egen store syntese »Vor Oldtid«, som udkom i 1897. Svælget mellem universitet og arkæologisk forskning var i årene før 1900 meget stort. Det skyldtes delvis Sophus Müllers meget konservative embedsførelse, som hæmmede forståelsen af hans radikale videnskabsholdning i akademiske historiker-kredse.

Det var først i 1920'erne, efter et politisk systemskifte, der helt forandrede det danske samfund og skabte nye forventninger til det folkelige, at Johannes Brøndsted kunne begynde at bygge bro over dette svælg. Han var født i de sidste år af Estrups »provisoriske styre« og alt hvad Brøndsted foretog sig, skete ud fra en dyb bevidsthed om de historiske kræfter, der havde bestemt arkæologiens udvikling. Han så klart, at folkeligheden og det akademiske ikke behøvede at være antagonismer, som de hidtil havde været det, men tværtimod kunne befrugte hinanden. Det viste han i lektoratsårenes hovedværk »Danmarks Oldtid«, der udkom i tre store bind 1938-40 (16). Her skabte han en moderne håndbog i dansk forhistorie, som var til lige stor gavn for de studerende som for den voksende skare af arkæologiinteresserede. Han fik universitetets tilslutning til, at de studerendes læsesal på Nationalmuseet blev anerkendt som en institution under det humanistiske fakultet, og han nåede i sin lærertid ved Universitetet at uddanne henved en halv snes magistre, som hørte til det slægtled, der gennemførte den moderne udbygning af dansk museumsvesen og fastholdt den etablerede forbindelse mellem universitet og museum – fire af »hans« magistre blev iøvrigt professorer i forhistorisk arkæologi.

I 1951 gik Brøndsted af som professor i nordisk arkæologi. Men da var grunden lagt til den enestående sammenhæng mellem det akademiske og det folkelige, som stadig karakteriserer arkæologien af i dag. Allerede i

1949 var Brøndsteds elev, P. V. Glob blevet professor i en nyoprettet lærestol i nordisk arkæologi ved Århus Universitet, hvortil også var knyttet posten som leder af Forhistorisk Museum i Århus (17). Og i 1952 udnævntes Brøndsteds efterfølger, C. J. Becker til professor ved Københavns Universitet (18). Brøndsted havde året før taget sin afsked for at overtage direktørposten på Nationalmuseet. Både i København og Århus var det nu muligt i tilknytning til de store museer at få en videnskabelig uddannelse i forhistorisk arkæologi, og dermed indledtes den professionalisering af dansk arkæologi, som i den sidste menneskealder har givet sig udslag i, at langt størsteparten af landets arkæologiske museer nu ledes af folk med en videnskabelig skoling i forhistorisk arkæologi. Naturligvis ligger accenten forskellig i de enkelte institutioner, men dansk arkæologi kan i dag rose sig af at have en enestående folkelig opbakning, der viser sig i forlagenes oplagstal, i museernes besøgstal og i den forståelse, der generelt er til stede i befolkningen for den antikvariske lovgivning. Samtidig må man konstatere, at faget ikke har sat sin videnskabelighed overstyr. Der findes nemlig blandt dets udøvere en klar forståelse for, at noget skarpt skel ikke lader sig trække mellem den strenge videnskabelige fremstilling og den mere synteseprægede oversigt over de videnskabelige resultater. De er to sider af samme sag, og det er Johannes Brøndsteds fortjeneste, at han viste dette i praksis. Med denne arv fra en stor organisator af en humanistisk videnskabelig disciplin skulle arkæologien være rede til at gå ind i en ny tid, hvor samfundet er lige så meget i opbrud som under den borgerlige revolution i forrige århundrede. Hvor den økonomiske og kulturelle udvikling i nutiden skaber lige så store udfordringer som dengang til forholdet mellem det folkelige og det akademiske.

NOTER

- 1) C. J. Becker: Nordisk arkæologi og europæisk forhistorie. I: S. Ellehøj (red.) Københavns Universitet 1479-1979. Bd. XI. København 1979.
- 2) E. C. Werlauff: Bemærkninger i Anledning af den til de nordiske Oldsagers Samling og Opbevaring nedsatte Commission. København 1808, s. 28.
- 3) Se bl.a. C. J. Thomsen 1788-1988. Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie. København 1988 og H. Hildebrand: C. J. Thomsen och hans lärda förbindelser i Sverige 1815-1837, I-II, Stockholm 1937-38.
- 4) H. Hildebrand op. cit.
- 5) Brev fra C. J. Thomsen til Bror Emil Hildebrand 25. nov. 1837. Riksantikvarieämbetet, Antikvarisk-topografiska arkivet, Stockholm.
- 6) M. Mackeprang: Fra Nationalmuseets Barndom. Fra Nationalmuseets Arbejdsmark 1929.
- 7) C. J. Thomsen: Ledetraad til nordisk Oldkyndighed og Historie, København 1836. – Jørgen Jensen: Christian Jürgensen Thomsen. An Appreciation in the Bicentennial of his Birth. Acta Archaeologica 58, 1987.
- 8) E. Nyström: Offentlige Forlystelser i Frederik den Sjettes Tid. II, København 1913, s. 147-52.
- 9) J. J. A. Worsaae: Danmarks Oldtid oplyst ved Oldsager og Gravhøje. København 1843.
- 10) C. J. Becker: op.cit. s. 165 ff.
- 11) C. J. Becker: op.cit. s. 169.

- 12) R. Skovmand: Folkestyrets fødsel, Politikens Danmarkshistorie, bd. 11, s. 280.
- 13) Jørgen Jensen: Sophus Müller og det moderne gennembrud i dansk arkæologi. Festskrift til Olaf Olsen. København 1988.
- 14) Sophus Müller: Vor Oldtid, København 1897.
- 15) Jørgen Jensen: op.cit. s. 53.
- 16) Johannes Brøndsted: Danmarks Oldtid, bd. I-III, København 1938-40. 2. udgave København 1957-60.
- 15) Olaf Olsen: Peter Vilhelm Glob. 20. februar 1911-20. juli 1985. Særtryk af Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab. Oversigt over Selskabets Virksomhed 1985-1986. København 1986.
- 16) C.J. Becker: Archaeological retrospect. *Antiquity* LIX, 1985, s. 174-182.

SUMMARY

Archaeology between science and popularization

The article is an appreciation of the archaeologist Johannes Brøndsted (1890-1965) in the centennial of his birth and describes the evolution of Danish archaeology from Christian Jürgensen Thomsen (1788-1865), J.J. A. Worsaae (1821-1885) and Sophus Müller (1846-1934) to Johannes Brøndsted. Through his pioneering work *Danmarks Oldtid* (The Prehistory of Denmark) from 1938-40 Brøndsted created a synthesis of Danish archaeology, at the same time scholarly and popular, and in 1941 became the first professor of archaeology at the University of Copenhagen. Four of his pupils later became professors of archaeology at Danish universities. Brøndsted thus laid the foundation of the vital developments which have occurred in Danish archaeology since the 1960s.

Jørgen Jensen
Nationalmuseet 1. afd.